

„Todėl pėstininkas <...> turi mokėti lengvai nugalėti kiekvieną pasitaikiusią kliūtį, žinoti savo ginklo savybes, gerbti jį, protingai ir patikimai vartoti jį kautynėse. Šaltakraujį pėstininką, protingai panaudojusį savo ginklą ir bendrą kitų ginklų veikimą, pėstininką, tikintį savo vadui – nenugalės joks priešininko pranašumas.“

Kpt. Skibarka

„Mūsų žinynas“, 1929 m., Nr. 48

Kario individualių įgūdžių formavimo aspektai ir problematika

Ats. mjr. Vidmantas Eitutis,

Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos

Baziniai karininkų kursai

Straipsnio tikslas yra atkreipti dėmesį į kario individualaus rengimo procesą ir pažvelgti į jį per žmogaus galimybių prizmę, analizuojant atskirais segmentais. Atkreiptinas dėmesys, kad mūsų lauke kariauja ne pavieniai kariai, todėl pažymėtina, kad nors jie dažnai veikia poromis, tačiau jų individualūs įgūdžiai nuolatos tobulinami jiems veikiant grandies ir skyriaus sudėtyje.

Karys kovodamas mūsų lauke siekia nugalėti, tačiau pagrindinė kario užduotis mūsų metu, kad ir kaip atrodytų paradoksalu, yra išlikti gyvam ir sveikam (veiksmingam ir veiksniam).

Karių žmogiškųjų galimybių praplėtimui, kovingumui, patogumui ir išgyvenamumui padidinti pasitelkiami šiuolaikinių technologijų pasiekimai, skiriamos didžiulės lėšos karinei technikai, ginkluotei ir įrangai, apsaugos priemonėms, individualiosios ekipuotės sistemoms, aprangai ir avalynei įsigyti. Tačiau pagrindiniai veiksniai kovos lauke yra kario fizinis parengtumas, gebėjimas stebėti, panaudoti ginklus ir judėti mūsų lauke. Šie gebėjimai reikalauja atitinkamai

suformuotų individualių įgūdžių, kas yra svarbiausia ir mažiausiai lėšų reikalaujanti dedamoji, leidžianti ne tik atlikti jiems skiriamas užduotis, bet ir išgyventi. Lietuvos kariuomenės doktrinoje teigiama: „Svarbiausias yra žmogus. Protavimu, išmokimu ir kovingumu priešą pranokstantis karys yra pats efektyviausias ginklas [...]“¹. Šio straipsnio tema taip pat yra glaudžiai susijusi su išmokimu.

Kario įgūdžiai formuojami įvairių karinių disciplinų pratybų (fizinio, inžinerinio rengimo, maskuotės, pirmosios pagalbos teikimo, taktikos, šaudybos, karo topografijos, priešo ginklų sistemų, kovos technikos taktinių ir techninių savybių bei šaudmenų poveikio žinojimo ir kt.) metu. Straipsnyje aptariamas tik siauras individualių įgūdžių segmentas, susijęs su kario vykdymomis funkcijomis, o pati individualių įgūdžių sąvoka bus vartojama tik konkrečios disciplinos, susijusios su ginklo panaudojimu ir judėjimu mūšio lauke, kontekste. Atskiri įgūdžių aspektai bus aptariami ne gilinantis į kiekvieną iš jų atskirai, o labiau detalizuojant kario dinaminių judesių stereotipų formavimą.

Organizuojant mokymo procesą, iškyla ne tik karių mokymo metodikos, bet ir instruktorių parengimo klausimas. Deja, ne kiekvienas tam tikros karybos srities žinovas ir (ar) profesionalas geba ir gali būti instruktorius, todėl labai svarbu yra metodinis parengimas, svarstytinas netgi pedagoginis išsilavinimas bei tinkama karių atranka, kad būtų galima iš tiesų produktyviai eiti instruktoriaus pareigas.

Didelę reikšmę įgūdžiams formuoti turi aplinka, kurioje numanomai veiks karys. Sąlygos, kuriomis atliekamos policijos pareigūnų funkcijos, paprastai skiriasi nuo aplinkos, kurioje užduotis vykdo pėstininkai konvencinio pobūdžio mūšyje. Nors ir vienu, ir kitu atveju galimai bus naudojami to paties tipo šaulio ginklai. Pvz., formuojant ginklo valdymo įgūdžius yra svarbi ginklo padėtis bei jo nešiojimo būdas. Policijos pareigūnų ginklai, tvirtinami ant ginklo diržo vienoje jo vietoje (viena sąsaga), leidžia labai greitai pakeisti ginklą, bet sudaro didelių trukdžių, kai kariai juda žemojoje dimensijoje (šliaužia). Kadangi šliaužimas, kaip judėjimo būdas, policijos pareigūnų yra nenaudojamas, o greitas ginklo pakeitimas

¹ „Lietuvos karinė doktrina“, 1–8.

yra ypač svarbus jų tarnybos elementas, toks ginklo diržo naudojimas yra pateisinamas, ir atvirksčiai, – pėstininkui, kuris mūšio lauke pakankamai dažnai ropoja ir šliaužia, o ginklo pakeitimo greitis šiuo atveju nėra kritiškai svarbus, neštis jį prisegtą tik viena sąsaga ir dėl to per laisvai tabaluojantį yra neracionalu.

Individualių įgūdžių aspektai

Formuojant bei vertinant karių individualius įgūdžius, būtina vadovautis mokliškai pagrįstais kriterijais, įvairiapusiškai aptariant kario elgesio modelio įsisavinimą ir mechanizmą bei suteikiant teorinių pagrindų jo įgūdžiams tobulinti treniruočių metu.

Funkcionalumas

Kario individualių įgūdžių funkcionalumą galima apibūdinti kaip bendrą kario gebėjimų ir kompetencijų rinkinį, reikalingą užduotims vykdyti, akcentuojant orientaciją į konvencinio mūšio aplinką. Atsižvelgdami į tai, kaip dažnai karys susiduria su situacija, kurioje reikia panaudoti konkrečius įgūdžius, galime kalbėti, kiek būtent šie konkretūs įgūdžiai yra funkcionalūs. Pavyzdžiui, šaudymo padėties stovint, nesinaudojant priedanga, panaudojimo tikimybė mūšio metu yra minimali, todėl, atsižvelgiant į tai, reikėtų įvertinti šio įgūdžio formavimo tikslingumą ir mažinti jam lavinti skiriamų mokymo valandų skaičių.

Biomechanika

Kario individualūs įgūdžiai fizine išraiška yra tam tikri judesiai (glaudžiai susiję su biomechanika) erdvinėje koordinacinių sistemoje. Įgūdžiai, paremti biomechanikos principais, daro įtaką judesių efektyvumui ir užtikrina kario laikysenos stabilumą. Pavyzdžiui, biomechanikos mokslas analizuoja šaudymo padėtyje esančio kario kūno poziciją šūvio metu (kojų padėtis leidžia kariui optimaliai paskirstyti kūno svorį ir jėgų perdavimą per kojas bei viršutinę kūno

dalį, kad būtų padidintas atsparumas vibracijai ir sumažinta šūvio atatranka / postūmis, tuo pačiu metu užtikrinant galimybę greitai pradėti judėti, keičiant šaudymo poziciją ar aukščio dimensiją).

Pagal biomechanikos mokslą, operacinės aplinkos veiksniai lemia judėjimo būdo pasirinkimą. Pavyzdžiui, karys po greito bėgimo turi užimti gulimą padėtį dviem būdais:

1. Įsibėgėjęs karys turi užimti šaudymo padėtį gulint, t. y. pasiekti ranka žemę ir ją atsiremti, perkelti ant jos kūno svorį, po to staigiu judesiu ištiesti vienu metu abi kojas atgal ir atsigulti ant žemės (1 pav.).

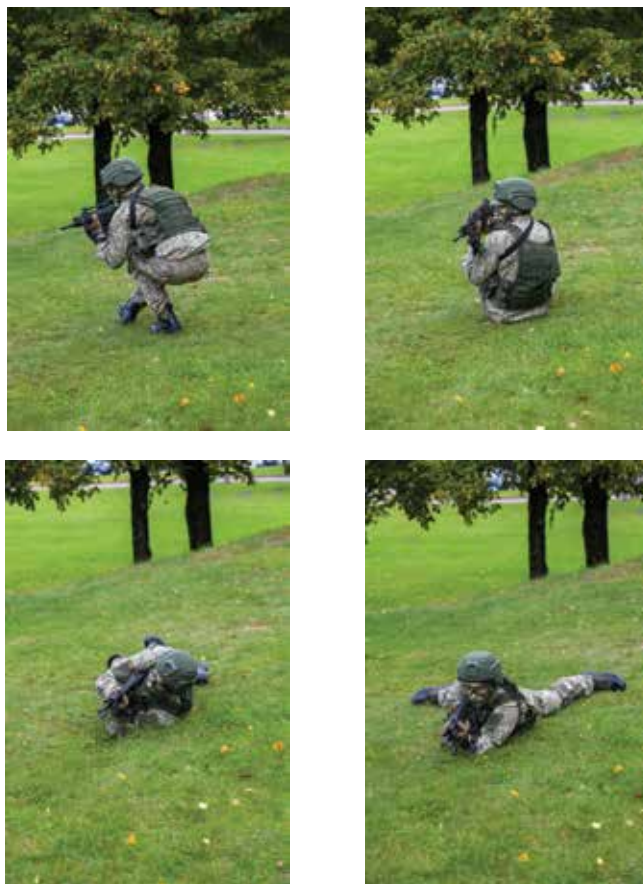
1 pav. Šaudymo padėties gulint užėmimas atsiremiant kairiąja ranka

Jei bendras kario, ginklo, šaudmenų ir ekipuotės svoris yra 95 kg, kario judėjimo greitis – 5 km/h (1,39 m/s), o į žemę jis ruošiasi remtis delnu, kurio plotas neviršija 10 cm², – akivaizdu, kad toks impulsinis smūgis į ranką sąlyčio su žeme metu yra pavojingas – karys gali patirti traumą.

2. Įsibėgėjęs karys turi užimti šaudymo padėtį gulint: nubėgęs reikiamą atstumą karys turi tūptis, tuo pačiu metu kūnu atlikti su-

kimosi judesį į dešinę pusę 180° aplink savo ašį, tada sėstis ir ridentis ant kairiojo šono, po to ištiesti kojas ir apsiversti ant pilvo (2 pav.). Naudodami šį šaudymo padėties užėmimo būdą saugome galūnes, smūgį amortizuodami didelėmis raumenų grupėmis, o sukimosi momentu ir ridenimusi visiškai jį „užgesiname“.

Biomechanikos požiūriu antrasis būdas žymiai efektyvesnis, leidžiantis išvengti traumų, atliekamas nemažinant judėjimo greičio ir reikalauja mažiau jėgų, pvz., vykdant ataką, kai būtina atlikti trumpą perbėgimą maksimaliu greičiu į naują ugnies poziciją ir užimti padėtį gulint.

2 pav. Šaudymo padėties gulint užėmimas pasisukant

Galima teigti, jog gulimos padėties užėmimas remiantis ranka į žemę tinkamas tik nedidelio fizinio aktyvumo sąlygomis – kariui stovint saugos (sargybos) poste ar patruliuojant pėsčiomis.

Ergonomika

Kario judesių ergonomika užtikrina kūno dalių koordinaciją, greitesnę reakciją ir yra susijusi su ekonomišku kūno energijos panaudojimu, leidžiančiu ilgiau išlaikyti didelį judėjimo tempą ir fizinę krūvį. Pavyzdžiui, kariui prireikus atsitraukti, bus išnaudota mažiausiai jėgų, o apsisukimas atgal bus greičiausias, jei besistodamas jis suksis 180° į dešinę pusę. Kojų padėtis nulemia tai, jog apsisukus bus pasiekta atitinkama bėgimo (greitėjimo) fazė, kuri tęsis, iki bus nubėgtas reikiamas atstumas (3 pav.). Atsistoti, apsisukti ir pasiruošti bėgti naudojamas vienas judesys, kuris sutapatinamas su sukimosi momentu. Taip eikvojama mažiau energijos ir judama greičiau, nei veiksmus atliekant atskirai.

3 pav. Apsisukimas

Vykdydamas užduotis karys neša didelius svorius, todėl būtinai teisingai paskirstyti kūnui tenkantį fizinį krūvį, taip išvengiant nuovargio ir traumų. Pavyzdžiui, kario supratimas apie kūnų su apkrova sąveiką (įsivaizduojamoje Renė Dekarto (René Descartes) koordinacinių sistemoje (x, y ir z) du kūnai koordinacinių ašių sankirtos vietose veikia vienas kitą, sudarydami kūnų pusiausvyros sistemą) padeda jam lengviau nešti ginklą, kai jis laikomas kuo arčiau kūno svorio centro, stengiantis, kad ginklo ir kario kūno svorio centras sutaptų. Taip nešamas svoris tolygiai pasiskirsto ir jį gabenti yra žymiai lengviau.

Žmogaus kūno konstrukcija lemia tai, kad judėjimo metu atitinkamos raumenų grupės ir galūnės juda sinchroniškai (vyksta sąveika tarp kūno kinetinių grandžių, sudarydama vieningą biomechaninę sistemą). Dirbtinai slopinant šią sinchronizaciją (sukaustant ir įtempiant dalį raumenyno arba ribojant rankų mostus), papildomai eikvojama energija, dėl to greičiau pavargstama². Pavyzdžiui, nešdamas ginklą karys privalėtų laikyti jį taip, kad išliktų maksimaliai atsipalaidavęs, o sinchroniškai kojų ir rankų judesiai nesutriktų. Išlaikant natūralią mostų amplitudę užtikrinama kario pusiausvyra ir neapsunkinama plaučių veikla (4 pav.).

4 pav. Ginklo nešimas

² Auryla, „Didelio meistriškumo krepšininkų funkcinių judesių atlikimo stereotipo, liemens stabilumo ir rizikos patirti traumas sąsajos“.

Psichofizika

Kario įgūdžiai yra dinaminiai judėjimo stereotipai, t. y. daugiau ar mažiau sudėtingi, įprastiniai, išmokti judesiai ir automatizuoti judėjimo veiksmai³. Pavyzdžiui, įgūdžiai naudotis ginklais ir įranga yra susiję su jų valdymo įgūdžiais, kurie yra dalis dinaminių judesių stereotipų. Smegenų procesai ir sritys, susijusios su dinamiu judesio stereotipu, yra atsakingos už motorinės atminties formavimą ir palaikymą, kuri leidžia mums atlikti automatizuotus ir efektyvius judesius. Motorinė atmintis, kaip ir bet kuri kita, turi trumpalaikį ir ilgalaikį komponentą. Norint ją išsaugoti ilgesnį laiką, reikia kartoti tam tikrą pratimą, kad atmintis būtų perkelta iš trumpalaikės į ilgalaikę, t. y. „raumenų atmintį“, kitaip dar vadina-
mą „variklio atmintimi“.

Labai svarbus aspektas yra tai, kad naujų dinaminių judėjimo stereotipų formavimas vyksta anksčiau susiformavusių stereotipų pagrindu (ėjimo valdymas (aksomotorinė funkcija) vyksta stovėjimo pagrindu (statokinetinė reakcija). Todėl svarbu gerai žinoti įvairių motorinių funkcijų vystymąsi žmogaus ontogenezėje. Ši eiliškumą būtina išnaudoti karių rengimo proceso metu. Pavyzdžiui, siekiant išlaikyti nuoseklumą, pirmiausia karys išmokomas šaudymo padėčių (stovint, priklaupus, tupint, gulint), nekeičiant ugnies pozicijos. Antrasis etapas – mokoma keisti ugnies sektorius ir aukščio dimensijas išliekant vienoje vietoje. Tik trečiojo etapo metu karys mokomas užimti naują ugnies ir šaudymo poziciją, t. y. keisti savo vietą erdvėje judant.

Nuoseklumo principo reikalavimų laikomasi ir sudėtingesnių dinaminių judesio stereotipų formavimo metu. Pradedama nuo pagrindinių motorinių įgūdžių, kurie vėliau tampa ramsčiu sudėtingesnių judesių mokymuisi arba gali būti naudojamas „kapojimo“ metodas. Pavyzdžiui, mokantis iš padėties stovint atsigulti apsisukimo-ridenimosi būdu, sukyns ant dviejų kojų aplink, atsitūpimas, atsisėdimas ant žemės, atsigulimas ant šono ir apšvertimas ant krūtinės yra anksčiau įgyti motoriniai įgūdžiai. Susiformavusiais

³ Шмидт Р. ир Тевс Г., „Физиология человека“.

įgūdžiais paremtus judėjimo elementus iš eilės jungdami į vieną judesį, gauname naują sudėtingą dinaminį judesio stereotipą.

Fiziologinis judėjimo įgūdžių pagrindas (dinaminis judesio stereotipas) susiformuoja kartojantis nuoseklių stimulų kompleksui – kiekvienas sužadavimo elementas sukelia atitinkamą reakciją. Pasi-kartodamos jaudinimo ir slopinimo reakcijos automatizuojamos ir virsta nuolatine automatizuota sistema, kuri nebereikalauja sąmoningos kontrolės, kas ir įvardijama kaip „raumenų atmintis“⁴. Pavyzdžiui, tam tikros motorikos įgūdžiai, tokie kaip šaudymo padėties užėmimas priklaupiant, pasislėpimas už priedangos ar ginklo vamzdžio nukreipimas užtikrinant saugą, gali būti automatizuojami ir kuo daugiau kartų jie pakartojami, tuo greičiau išmokstami.

Judėjimo įgūdžiai ir dinaminiai judėjimo stereotipai, kartą įsisavinti ir įtvirtinti, vyksta pagal tam tikrą programą: tam tikras dirgiklis pratimo pradžioje veikia kaip programos paleidimo mechanizmas, o po to į veiklą pagal įsisavintą programą įsijungia visos savireguliacijos sistemos grandys, dalyvaujančios valdant judesius, todėl dėl susidariusio stereotipo labai pagerėja aukštoji nervinė veikla, o daugelis sudėtingų ciklinių veiksmų atliekami automatiškai. Pavyzdžiui, kariui mūšio metu nebereikia galvoti, kaip teisingai užimti šaudymo padėtį priklaupus, jis tuo metu gali sutelkti dėmesį į taikinių aptikimą ir pan.

Konkrečiau judesio pakartojimų skaičiaus, kuris suformuoja judesio stereotipą, nėra. Tai priklauso nuo kiekvieno asmens ir situacijos, kurioje atliekamas judesys. Nustatyta, kad kuo didesnius emocinius išgyvenimus patiria atliekantis pratimus asmuo, tuo greičiau vyksta įgūdžio įtvirtinimo procesas. Teigiama, kad judesio automatizavimas įvyksta po to, kai pratimas pakartojamas apie 10 000 kartų. Daugeliu atvejų rekomenduojama veiksmą per treniruotę pakartoti bent 10–15 kartų, nors šis skaičius gali skirtis, priklausomai nuo užduoties sunkumo, asmeninių gebėjimų ir kitų veiksnių. Svarbu pažymėti, jog tam, kad būtų suformuotas dinaminis judesio stereotipas, reikia ne tik daug kartų pakartoti judesį, bet būtina jį atlikti kokybiškai, tinkamai ir be klaidų.

⁴ ШМИДТ Р. ир Тевс Г.

Stresas mūšio metu gali turėti įtakos kario gebėjimams panaudoti turimus įgūdžius. Tai ypač sietina su tais dinaminiais judesio stereotipais, kurie susiję su sąmoninga veikla. Kariams, kurie patiria didelį stresą, gali būti sunku tinkamai naudoti ginklus, transporto, ryšių priemones ir kt., taip pat gali būti sunku tinkamai apsispręsti ir veikti, nes gali būti sutrikdytas jų mąstymas ir reakcija, todėl ypač svarbi tampa judesių automatizacija su žmogaus sauga susijusiems įgūdžiams lavinti. Pavyzdžiui, labai svarbūs tinkami judesiai, užtikrinantys saugią ginklo vamzdžio kryptį bei judėjimą išvengiant traumų. Dėl kario kūną veikiančių išorinių apkrovų vyksta kūno deformacijų ir struktūrų biomechaninis atsakas, o deformacijoms viršijus atgautinas ribas, tuo pačiu metu viršijamas ir traumos tolerancijos lygis, dėl to atsiranda anatominių struktūrų pažeidimų, todėl veikiamas minėto traumos mechanizmo karys susižeidžia⁵.

Siekiant judesių automatizacijos, būtina atsižvelgti į tai, kad jei reaguojant į tą patį signalą bus bandoma panaudoti du skirtingus dinامينius judesio stereotipus, tarp jų gali kilti konkurencija. Šis stereotipų konfliktas sukels sumaištį ir painiavą smegenų motorinėje srityje, kur kontroliuojamas abiejų judesių vykdymas. Pavyzdžiui, veikdamas didelio streso sąlygomis, karys gali pasirinkti ir panaudoti vieną iš dviejų būdų, užtikrinančių ginklo saugą: nukreipti ginklo vamzdį į viršų arba žemyn. Vienam ar kitam būdai pasirinkti būtina sąmoninga veikla, kuri didelio streso sąlygomis beveik neįmanoma, todėl tikslingiau yra turėti vieną gerai įtvirtintą įgūdį, nereikalaujantį apsisprendimo ir naudojamą visais panašiais atvejais. Renkantis konkretų dinaminį judesio stereotipą reikėtų atsižvelgti į jo funkcionalumą ir kuo universalesnį panaudojimą, pavyzdžiui, formuojant įgūdį, užtikrinantį saugią ginklo vamzdžio kryptį. Automatizuota veikla nulemia tai, kad judesys bus atliekamas iš atitinkamos pradinės padėties – tai būtina automatizacijos sąlyga. Vertinant, kokia ginklo padėtis dominuoja visoje kario funkcionalumą užtikrinančioje veikloje, galima teigti, jog karys didžiąją laiko dalį ginklą nešioja nukreiptą vamzdžiu žemyn (judėda-

⁵ Auryla, „Didelio meistriškumo krepšinininkų funkcinių judesių atlikimo stereotipo, liemens stabilumo ir rizikos patirti traumas sąsajos“.

mas žygio metu, patruliuodamas, judėdamas transporto priemonėje ir pan.). Darome prielaidą, jog dažniausia į netikėtą sąlytį karys reaguoja būdamas padėtyje, kai ginklo vamzdis nukreiptas žemyn, todėl, užsitikrindamas savo ir kitų saugumą, jis turėtų įgusti nešioti ginklą būtent taip. Be to, laiko prasme neekonomiška suformuoti du vienodus įgūdžius, turinčius tą patį efektyvumo koeficientą, ypač kai kalbama apie bazinius įgūdžius – pradinį kario rengimą.

Dar vienas aspektas, reikalaujantis dėmesio, kalbant apie įgūdžių naudojimą streso metu, yra smulkioji motorika, kuri labai priklauso nuo didžiųjų smegenų pusrutulių veiklos. Didelio streso metu įvyksta hierarchinis smegenų centrų „persitvarkymas“ – judesiai tampa didesnių amplitudžių ir mažiau tikslūs, nes įsijungia bendrosios raumenų grupės, kuriomis valdomas visas kūnas: griebimas, plėšimas, platūs rankų mostai ir pan., kurie yra susiję su refleksais, valdomais užpakalinės smegenų dalies. Taip pat didžiulis vaidmuo tenka simpatinei nervų sistemai (vegetacinės nervų sistemos dalis), dar kitaip vadinamai „kovos arba bėgimo“ (angl. *Fight or Flight*), kuri atsakinga už adrenalino patekimą į kraują, kai pagreitėja širdies ritmas, susiaurėja kraujagyslės, padidėja kraujospūdis, išsiplečia akių vyzdžiai, atsiranda rankų tremoras (drebėjimas), padidėja prakaitavimas ir t. t.⁶

Veikiant adrenalinui, dinaminiai judesio stereotipai, reikalaujantys kruopštumo ir daugiau tikslumo nei jėgos (ginklo dėtuvės keitimas – tikslus dėtuvės įstatymas į ginklą; dėtuvės užtaisymas šoviniiais, diržo sagties atsegimas – koordinuota pirštų veikla; ginklo nuleistuko nuspaudimas – tolygiai paskirstyta piršto jėga ir pan.), streso metu, tikėtina, nebus įvykdomi.

Amerikiečių psichologas Edvinas Boringas teigia, kad „mūšio metu stresą patiria 90 % karių“⁷, o Samuelio Lymano Atwoodo Marshallo tyrimų rezultatų duomenimis, tik 15–18 % karių taikosi ir šaudo į priešų pozicijas⁸. Šią procentinę išraišką galima padidinti iki 25 %, specialiai atrenkant karius į formuojamą vienetą. Lavinti

⁷ Grossman, *On Killing*, 212.

⁸ Williams, *SLAM. The Influence of S. L. A. Marshall on the United States Army*, 84.

kario dinامينius judesio stereotipus būtų prasminga, atsižvelgiant į tyrimų rezultatus, taip pat pirminiame (baziniame) kario rengimo etape reikėtų atsisakyti pernelyg akcentuojamo taiklaus šaudymo mokymo, sutaupant lėšų ir laiko išteklių. Laikantis nuoseklumo principo daugiau dėmesio reikėtų skirti formuojant teisingas šaudymo padėtis ir gebėjimą judėti mūšio lauke, ypatingą dėmesį skiriant ginklo vamzdžio krypties kontrolei, užtikrinant saugą, o tam tikrus ciklinius veiksmus – automatizuoti. Taiklaus šaudymo įgūdžius patartina lavinti vėlesniais kario individualaus rengimo etapais, vykdant specializuotą mokymą, atlikus karių atranką, kurios vienas iš komponentų būtų jų atsparumas stresui.

Adaptacinė mūšio schema

Kai streso sukelta įtampa didėja ir peržengia „naudingumo“ ribą, pasiekama distreso fazė, kuriai būdingas veiksmų ir judesių slopinimas, jų sulėtėjimas iki stuporo (sustingimo – panikos atsakų (angl. *Freeze-Panic Response*), kai slopinami suvokimo ir mąstymo procesai, informacijos apdorojimas, signalų perdavimas ir sprendimų priėmimas.

Siekiant užtikrinti kuo didesnę atsparumą stresui, būtinas specialus karių psichofizinis rengimas, todėl viena iš svarbiausių užduočių jų rengimo metu yra ne tik karį išmokyti tiesiog šaudyti, bet – šaudyti ir tose situacijose, kurių jis dar nėra patyręs. Pavyzdžiui, formuojant kario šaudymo įgūdžius, šaudymo pratimai atliekami šaudyklose, kuriose stresinių situacijų sunku tikėtis, kas visiškai neatitinka mūšio sąlygų. Pasiiekti, jog šaudant į taikinius ar pratybų metu būtų kaunamasi ne su abstrakčiu priešu, neįmanoma, kaip ir sukurti visas galimas mūšio aplinkybes. Tačiau būtina sukurti plataus spektro situacijų rinkinį, imituojantį realaus mūšio aplinkybes, taip suformuojant atitinkamą karių elgesio modelį.

Pirmasis faktorius, darantis kariui didžiausią įtaką, yra ne pats mūšio triukšmas (sprogimai, šūvių garsai) aplinkoje, bet tai, kad tokiomis sąlygomis reikia girdėti, stebėti aplinką, matyti savo kolegas, vykdyti vado komandas ir reaguoti į besikeičiančią taktinę

situaciją apšaudant priešui. Ugdant kario gebėjimą adaptuotis prie naujos aplinkos ir netikėtų situacijų, reikėtų kaip galima dažniau keisti pratybų aplinką, sukuriant kas kartą naujų situacijų, priverčiančių karį naudoti tuos pačius dinامينius judesio stereotipus. Tokiais atvejais adaptyvi taktinė schema (besikeičianti aplinka) tampa norma ir prisitaikymas prie naujų situacijų vyksta natūraliai bei sklandžiai.

Rengimo procesas

Dinaminio judesio stereotipo formavimo ypatumai karių rengimo procese „reikalauja“ atsižvelgti į jų formavimosi fazes:

1. Šabloninio atsako formavimo fazė: pirminis mokymas, kai dar nėra įgūdžių ir patirties, formuojami pradinių judesių šablonai, kurie yra tobulinami ir koreguojami. Šie šablonai yra kelių atskirų elementų deriniai, kuriais lavinami paprasti judesiai. Šioje fazėje karių judesiams trūksta tikslumo, jie nekoordinuoti – juos lydi sinkinezės (valingus judesius lydi nevalingi judesiai). Šiai fazei būdingas judesių heterochroniškumas (nesavalaikiškumas, nukrypimas laiko atžvilgiu), nepakankamai suderinta judėjimo aparato, centrinės nervų sistemos (CNS) ir vidaus organų tarpusavio veikla. Greitai išsivysto nuovargis ir apsauginis CNS bei smegenų veiklos slopinimas.

2. Automatizavimo fazė: įgūdžiai tobulinami, kad būtų pasiektas greitesnis ir efektyvesnis atsakas, kai veikla jau tampa automatizuota.

3. Stabilizavimo fazė: kuo daugiau pratimų atliekama, tuo įgūdžiai tampa tvirtesni, o judesiai – mažiau sąmoningi (nereikalauja gilesnio apmąstymo ar koncentracijos) ir beveik automatiniai. Šios fazės metu judėjimo įgūdis tarsi užprogramuojamas – judėjimo metu organizmas dirba kaip tobula save reguliuojanti sistema.

4. Varžybų fazė: atliekant pratimus ir dalyvaujant varžybose, judėjimo įgūdžiai tobulinami, kad būtų pasiekta aukštesnių rezultatų.

Suformuotas įgūdis (dinaminis judesio stereotipas) reikalauja sis-

temingo kartojimo tam, kad būtų palaikomas atitinkamas lygis (treniruotumas), todėl karinio rengimo programa negali apsiriboti vien tik įgūdžio suformavimo etapu – turi būti numatytas ir treniruotumo palaikymo bei varžybų fazės įgyvendinimas, siekiant aukštesnių rezultatų (specializacija)⁹. Lietuvos karinėje doktrinoje pažymima, kokie svarbūs yra individualūs kario įgūdžiai ir jų palaikymas: „Kiekvienas karys pėstininkas, nepriklausomai nuo jo karinio laipsnio ir užimamų pareigų, pirmiausia yra šaulys, todėl jis turi būti įgijęs bazinių šaudybos, judėjimo [...] mūšio lauke žinių ir praktinių įgūdžių [...]“¹⁰.

Pabaigai

Šalies geopolitinė aplinka (agresyvūs kaimynai) ir jų turimi ištekliai (tikėtino priešo kiekybinė persvara) įpareigoja vadovautis kokybine karių rengimo koncepcija, kas yra nepasiekiamą nesuformavus aukštų kario individualiųjų įgūdžių kokybės standartų. Tai galima įgyvendinti tik organizuojant tokį karinį rengimą, kuris būtų vykdomas pagal moksliniais tyrimais paremtas mokymo programas. Kartu efektyvios karinio parengimo sistemos sąlyga – būtinybė atsižvelgti į visus veiksnius, darančius įtaką individualių kario įgūdžių formavimui, pasitelkiant naujausias mokslo žinias ir patirtį, įgytą karinių konfliktų metu.

Bibliografija

Auryla, Egidijus. „Didelio meistriškumo krepšininkų funkcinių judesių atlikimo stereotipo, liemens stabilumo ir rizikos patirti traumas sąsajos“. Lietuvos sveikatos mokslų universitetas, 2017.

Grossman, Dave. *On Killing: The Psychological Cost of Learning to Kill in War and Society*. Rev. ed. Back Bay Books. New York: Little, Brown and Co, 2009.

⁹ Skurvydas, „Judesių valdymo šiuolaikinės teorijos“.

¹⁰ „Pėstininkų būrio taktika“, 1–8.

„Lietuvos karinė doktrina“. Vilnius: LK Mokymo ir doktrinų valdyba, 2016 m.

„Pėstininkų būrio taktika“. Vilnius: LK Mokymo ir doktrinų valdyba, 2023 m.

Skurvydas, Albertas. „Judesių valdymo šiuolaikinės teorijos“. *Baltic Journal of Sport and Health Sciences* 1, nr. 76 (2010 m.): 92–100. <https://doi.org/10.33607/bjshs.v1i76.400>.

Williams, F. D. G. *SLAM. The Influence of S. L. A. Marshall on the United States Army*. TRADOC Historical Monograph Series. Washington D.C.: United States Army, 1999.

Шмидт Р. ир Тевс Г. „Физиология человека“. *Физиология человека*, 90–161. Москва: Мир.1, 2012.